

Umetniške intervencije in peripetije v urbanem prostoru

DANILO MILOVANOVIĆ

UVOD

Urbanizem kot presečišče prostorskega načrtovanja in arhitekture teži k sistematični, regulatorni obravnavi prostora, pri čemer sestavne elemente prostora opredeljuje z določeno funkcijo. Umetnikom ravno standardiziranost mestnega prostora, ki jo proizvaja urbanizem (Lefebvre 2013), velikokrat služi kot navdih, da z intervencijami v javnih prostorih, pogosto s preizpraševanjem kulturnih in včasih tudi pravnih okvirov, vzpostavljamo specifične tako družbenokritične kot tudi vizualno zgovorne situacije. Kot umetnik mesto po eni strani berem skozi urbanistično produkcijo prostora, po drugi pa skozi kulturno pogojene okvire njegove rabe, dojemanja in doživljanja. Pri svojem delu se večinoma odzivam na lokalne specifikke, ki so odraz globalnih procesov in dogodkov.

Ljubljana je kot glavno mesto ključno socialno in ekonomsko vozlišče Slovenije, zaradi česar neizogibno narekuje razvoj celotne države. Mesto je trenutno v fazi globalnega vala gentrifikacije, poglobljajna razrednih razlik in hkratnega odpiranja k potrošništvu ter množičnemu turizmu. Javni prostori naj bi bili prostori participacije, mnogoterosti in odražanja družbenih identitet, a zaradi omenjenih dinamik postajajo izključevalni, enolični in zrcalijo urbanistično tehnokratstvo (Poposki 2011: 715).

Menim, da so za prilagoditev mest potrebam meščanov poleg teoretskega in strokovnega prispevka izrednega pomena tudi vsakdanje izkušnje in delovanje »navadnih« ljudi *in situ*. Umetniške intervencije v javne prostore temeljijo ravno na slednjem, pri čemer mislim tako na politično kot tudi estetsko raven. V nadaljevanju bom predstavil primere umetniških intervencij, ki z igrivim jezikom humorja, cinizma, provokacije in absurda obravnavajo urbane prostore in navidezno samoumevne urbanistične posege v mesto.

PRIMERI ALTERNATIVNIH RAZMIŠLJANJ O URBANIH PROSTORIH

Za razmerje med mestom kot življenjskim prostorom in prebivalci, ki tam bivajo, se je že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja zanimal eden izmed pionirjev konceptualne umetnosti Joseph Beuys. Umetnik, ki je delal kot profesor na düsseldorfski akademiji, je skupaj s svojimi študenti na javnih krajih tega nemškega mesta izvajal danes znamenite performanse. Skupaj s študenti je, denimo, z ulice pometal smeti, pri čemer je nesnago razumel kot prostorsko sled družbene dejavnosti. Performativno gesto, s katero je izenačeval umetniško udejstvovanje in vsakdanje življenje, je poimenoval *socialna skulptura*, pri čemer se je z izrazom »skulptura« nanašal na proces oblikovanja »nove forme« oziroma drugačnih predstav o kulturnem in fizičnem prostoru, znotraj katerega delujemo.

V Parizu je skoraj istočasno delovala neoavantgardna skupina *Situacionistična internacionala*, ki je z Guyjem Debordom na čelu kritizirala gradnjo mest po diktatu kapitala in zahtevala vključitev ljudstva v proces produkcije prostorov vsakdanjega življenja. Situacionisti so kritizirali propagando in množične medije ter pozivali k premišljevanju in preoblikovanju vsakdanje realnosti (Plant 1992: 42–50).

Izrazito eksperimentiranje s prostorom je bilo značilno tudi za ameriškega umetnika Gordona Matta-Clarka, ki je kot samostojni

ustvarjalec ter kasneje ustanovitelj skupine *Anarchitecture* deloval v sedemdesetih letih 20. stoletja v New Jerseyju. Matta-Clark je zahteve po funkcionalnosti in dovršenosti kot osnovnih načel arhitekture postavljaj pod vprašaj. Njegova najznamenitejša dela so kompleksne prostorske skulpture surrealističnega videza, nastale s fizičnimi posegi v zapuščene objekte (Ursprung 2011: 133–139).

UMETNIŠKA INTERVENCIJA KOT KRITIKA RAVNANJA S PROSTOROM

Po Davidu Harveyju (2012: 7) je »neoliberalizem predvsem teorija politično-ekonomskih praks, ki pravi, da do človeške blaginje najhitreje pridemo z osvoboditvijo individualnih podjetniških svoboščin in veščin v institucionalnem okviru, ki ga zaznamujejo močne pravice do zasebne lastnine, prosti trg in prosta trgovina. Vloga države je ustvariti in ohraniti institucionalni okvir, ustrezen takšnim praksam.« Podobno logiko so dandanes prevzela tudi mesta. Ker je pogoj kapitala njegovo nenehno kroženje in pomnoževanje, predstavlja gentrifikacija mest ogromen investicijski potencial (Ploštajner 2015). Mesta po vsem svetu, tako kot Ljubljana, se v zadnjih desetletjih ob gentrifikaciji soočajo tudi s procesom privatizacije in komercializacije javnih prostorov.

V Ljubljani lahko zasledimo vrsto t. i. začasnih prostorov, ki nastajajo pretežno na ozemljih načrtovane gradnje kot vmesna stopnja transformacije območja. »Začasno« se v tem kontekstu nanaša na dejavnost, ki se na lokaciji, pogosto v časovno nedefiniranem obdobju, opravlja pred začetkom implementacije načrtovanega projekta. V Ljubljani smo priča številnim primerom takšnih prostorov, ki so pretvorjeni v začasna parkirišča, kar je v nasprotju z občinskimi strategijami regulacije parkirnih prostorov s ciljem zmanjševanja motornega prometa v mestnem jedru. Lokalna oblast namreč dovoljuje vzpostavljanje zasebnih parkirišč kot registriranih dejavnosti, pri čemer infrastrukturni standardi niso jasno definirani (Petkovšek 2017). Formalna nedorečenost podpira trend urejanja tovrstnih parkirišč, vzpostavljenih z minimalnimi infrastrukturnimi investicijami. Sčasoma so isti poslovni model začeli uvajati tudi lastniki nepremičnin s prostornimi dvorišči v bližini javnih ustanov, kjer primanjkuje parkirnih prostorov.

Slika 1: Primer plačljivega parkirišča na zasebnem dvorišču (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2018)

Na opisani poslovni model in specifično upravljanje prostora sem opozoril leta 2018 z umetniškim posegom *TOP Parkirišče*. Gverilska intervencija je zajemala vzpostavitev parkirišča, ustvarjenega na vozilom nedostopni strehi podzemne garaže. Ta je v strogem središču mesta, natančneje ob Parku slovenske reformacije na Puharjevi ulici. Streha je vidna in fizično dostopna zgolj mimooidnim in okoliškim stanovalcem, saj je nadzemni del sicer podzemne garaže ločen od okolice, tako da se za slab meter dviga nad neposredno okolico. Sledil sem principu minimalne infrastrukturne investicije omenjenega poslovnega modela in se tako omejil na dva osnovna elementa, ki sta vselej prisotna na začasnih parkiriščih: talne oznake parkirnih mest in blagajna za plačevanje parkirnine. Na omenjeni lokaciji sem vzpostavil situacijo, pri kateri sem z geometrijsko risbo in improvizirano blagajno ustvaril formo parkirišča, ki kljub uporabnemu potencialu ostaja prazno in brez praktične vrednosti. Po dveh tednih so predstavniki stanovanjske skupnosti ob objektu pustili pisno opozorilo o prepovedi uporabe strehe z zahtevo po odstranitvi objekta. Ker sem avtentično blagajno želel ohraniti kot artefakt, sem jo odstranil. Kljub temu je mreža zarisanih parkirnih mest zaradi obstojnosti uporabljene barve do danes ostala sestavni del tega specifičnega prostora (Milovanović 2019).

Slika 2: Danilo Milovanović, *TOP Parkirišče*, intervencija v javni prostor (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2018)

Modernistična logika obravnava odprt, nepozidan prostor med arhitekturnimi objekti kot vitalen del širšega prostorskega kompleksa. Praznina ima namreč funkcijo poudarjanja, monumentaliziranja obstoječih form, hkrati pa v stanovanjskih soseskah izboljšuje pogoje bivanja. Pri tem so razgled iz stanovanja in njegova svetlost ter potencial parkov, sprehajališč in otroških igrišč, ki ga omogoča nepozidan prostor, pomemben del prostorskega koncepta. Toda z vidika poznega kapitalizma in njegovega vpliva na prostorsko logiko je nepozidana površina znotraj urbanega prostora razumljena kot potencial za nove investicije.

Češki umetnik Vladimír Turner je neoliberalno uokvirjanje takšnih prostorov naslovil v intervenciji *Parcela*. Na območju parka v naselju Vinohrady v Pragi, na katerem naj bi mestne oblasti načrtovale gradnjo, je ustvaril instalacijo iz lesenih stebričkov fluorescentnih barv, povezanih z rdeče-belimi opozorilnim trakom, kakršne gradbeni delavci uporabljajo v zgodnjih fazah gradbenih projektov. Na ta način je ponažoril začetek gradnje, ki mu je sledil hiter odziv lokalne skupnosti, ki je z uničenjem instalacije pokazala ostro nasprotovanje domnevemu projektu (glej Turner 2014).

Problematike ravnanja z javnim prostorom se je lotil še en češki umetnik, znan pod psevdonimom Epos 257, ki je posegel v urejeni predel praškega mestnega središča. Umetnik je gverilsko ograbil površino petdesetih kvadratnih metrov javne ploščadi in s tem preprečil njeno

rabo. Zaprt in prazen prostor je ostal neprehoden kar štiriinpetdeset dni, vse dokler ni mestno redarstvo odstranilo ograje (glej Epos 257 2010).

Slika 3: Epos 257, 50 m² javnega prostora, intervencija v javni prostor (Epos 257, Praga, 2010)

Umetnika sta pri instalacijah uporabila enako strategijo. Imitirala sta običajne gradbene postopke, zaradi česar jima je uspelo ne samo ustvariti, ampak tudi začasno ohraniti gverilski instalaciji, ne da bi izzvali takojšnjo reakcijo mestnih oblasti. S postavitvijo objektov na specifični lokaciji sta vplivala na praktično rabo in doživljanje prostora. Intervenciji sta bili pravzaprav odziv na aktualne procese privatizacije in krčenja javnega prostora ter njegovega podrejanja zahtevam kapitala. Pri tem se zasebni interesi ne odražajo nujno v obliki lastnjenja prostorov, ampak tudi skozi obvladovanje vpliva, ki fluktuirira na fizični ravni in občasno presega meje med javnim in zasebnim prostorom. Za ilustracijo si lahko predstavljamo hrup, ki prihaja iz zasebnega prostora, a je slišen ter vpliva na vzdušje onkraj njegovih meja. Podobno velja za oglasne panoje, ki so vidni iz javnih prostorov, stojijo pa na zasebnih zemljiščih.

Slika 4: Primer na novo postavljene oglasne panoje na zasebni nepremičnini (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2019)

Tovrsten način oglaševanja je, podobno kot fenomen začasnih parkirišč, nejasno reguliran in kot tak lahko invaziven. Sodobne strategije oglaševanja v javnem prostoru že desetletja presegajo format tiskanega plakata. To se danes najizraziteje kaže na primeru digitalnih reklamnih ekranov, ki ob svoji primarni funkciji predstavljajo tudi nezanimljiv vir svetlobe. Njihova nekontrolirana prisotnost na javnih prostorih ustvarja vzdušje, podobno tistemu v nakupovalnih središčih (Černigoj 2015). Gre za primer problematike, ki jo označujemo z izrazom »vizualno onesnaženje« (Enache, Morozan in Purice 2012: 822–824).

Prenova javnih prostorov pogosto vključuje tudi vzpostavitev novih površin, namenjenih oglaševanju. Zgovoren primer je prenovljena Slovenska cesta v Ljubljani, kjer so meščane kot del nove podobe pričakali vizualno sinhronizirani, digitalni reklamni panoji. Integracijo marketinške industrije v urbane prostore zasledimo tako na stavbnih pročeljih, na vozilih in postajah javnega potniškega prometa kot tudi na urbanem pohištvu in stebrih ulične razsvetljave.

Na pojav vizualne prenasičenosti mest sem se, tako kot številni sodobni umetniki, na lokalni ravni odzval s serijo *ad-busting*¹ intervencij v javne prostore, naslovljeno *Vsiljivci*. Osredotočil sem se na dejstvo, da je temeljni pogoj za delovanje oglasnih panojev njihova vidnost. Neposredno pred reklamne vitrine sem posadil manjša drevesa, s čimer sem delno zakril vsebino reklam in tako izničil ključni pogoj

---

1 *Ad-busting* označuje gverilske posege na reklamne površine s ciljem subverzivnega uničevanja ali kritičnega prirejanja izvirnega sporočila.

učinkovitosti javnega oglaševanja. Nastali prizor je opazno odstopal od utečenih ureditev oglaševalskega prostora, kar je botrovalo k reakcijam mimoidočih. Intervencijo sem izvedel na več lokacijah v Ljubljani in Novem mestu. V Ljubljani so dotični posegi nemudoma izzvali ostro reakcijo oglaševalskega podjetja – drevesa so bila kmalu porezana in odvržena na tla ob vznožju panojev. V Novem mestu sem posege izvedel na ulici, poimenovani po znamenitem slovenskem naravoslovcu Ferdinandu Seidlu, ki je bila v času intervencije v procesu prenove. Ulica je v vizualno izrazito onesnaženem predelu mesta. Ta svojevrstni absurd mi je predstavila lokalna prebivalka, ki se je iz navdušenja nad početjem na tej ulici odločila, da bo sveže posajene rastline redno zalivala in me po elektronski pošti obveščala o njihovem napredku, kar je do njihove odstranitve tudi počela. »Samonikle drevesnice« so zaradi hkratne prenove območja očitno povzročile zmedo, kajti drevesne sadike so pred panoji preživele več kot štiri mesece (glej Milovanović 2017a). Domnevam, da so bile po končani prenovi sadike razumljene kot njen del, kajti reklame so se spreminjale, drevesa pa niso bila odstranjena ali poškodovana.

Slika 5: Danilo Milovanović, *Vsiljivec*, intervencija v javni prostor (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2016)

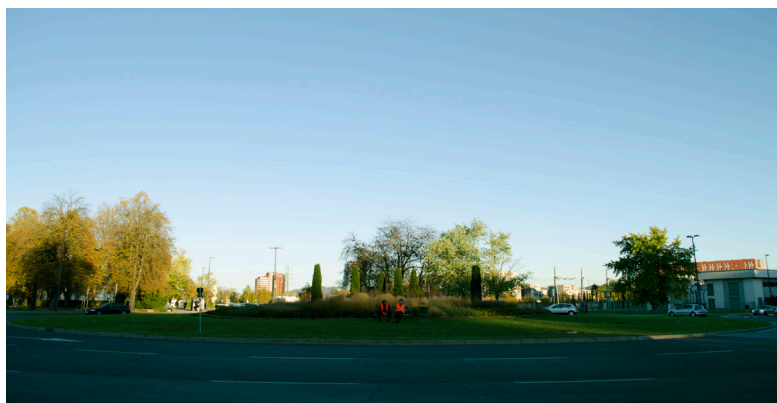

Španski umetnik Marlon de Azambuja je v urbanem pohištvu videl »skulpturalni potencial« onkraj njegove osnovne funkcije. Elemente, ki jih je lahko zasledil znotraj javnega prostora, je vzel kot osnovo za ustvarjanje abstraktnih prostorskih form. Urbano pohištvo je ovil s trpežnimi lepilnimi trakovi različnih barv. Kot rezultat odvezanja osnovne namembnosti pohištva so nastalečasne »skulpture modernističnega videza« (Savel 2014). De Azambuja je torej skozi začasno prirejanje videza in funkcije objektov demonstriral igriv potencial gestualnih intervencij v smislu spreminjanja dožemanja celotne okolice. Njegove barvite intervencije so naenkrat proizvedle vizualno dominantne točke, ki so vplivale tudi na doživetje širšega prostora. Delo je na nek način subtilnejša oblika vizualnega izraza umetniškega para Christo in Jeanne-Claude, ki sta ustvarjala monumentalne instalacije arhitekturnih objektov, ovitih v tkanine.

Javni prostori se glede na predvideno namembnost med seboj razlikujejo na podlagi pripadajočih estetskih in uporabnih elementov. Ob besedi »park« si, recimo, predstavljamo prostor, ki v osnovi vsebuje rastlinske in morda vodne aranžmaje ter urbano pohištvo, kot so klopi ali smetnjaki. Na podlagi tovrstne trivialne predstave o določenem tipu urbanega prostora sem leta 2017 v Ljubljani ustvaril prostorsko situacijo, ki se navezuje na aktualno specifično slovenskega kulturnega prostora. V Sloveniji se je namreč od začetka tega stoletja vzpostavil trend obravnavanja krožišč kot površin, ki ponujajo prostor za »zapolnjevanje« z javno plastiko. Fenomen sta z izidom knjige fotografij *Top lokacija* na ravni javnega diskurza obudila Jaka Babnik in Miha Colner, ki pojav pripisujeta procesu turistifikacije celotne države (Babnik in Colner 2017). Javne plastike in instalacije v krožiščih običajno ustvari lokalni umetniki in obrtniki, predstavljajo pa identiteto krajev, v katerih so krožišča (Gabrijan 2017). Podobno značilnost so imela v osemdesetih letih prejšnjega stoletja tudi krožišča v ZDA, ki so jih akademski kritiki oklicali za »oksimorone – rešitve v prid banalnosti« (Willet 1984).

Nasprotno pa so ljubljanska krožišča večinoma opremljena le z rastlinskimi aranžmaji. Skladno z zgoraj opisano težnjo sem v njih prepoznal potencial prostorske entitete v obliki parka, ki mu umanjajo ključni elementi, zato sem na krožišče Savske ceste pri Žalah prestavil klopi in smetnjake iz bližnje okolice, s čimer sem ustvaril minimalističen prototip parka. Instalacija je imela potencial za uporabo, ampak se je znašla na uporabnikom nedostopni lokaciji (glej Milovanović

2017b). Klopi so bile nedosegljive in posledično neuporabne zaradi cestno-prometnih predpisov, kajti prečkanje ceste na neoznačenem predelu, ki je bilo v tem primeru neizogibno, pomeni prometni prekršek. Skladno s pričakovanji so skrbniki bližnjega pokopališča hitro odstranili klopi, medtem ko so koši za smeti ostali na otoku krožišča še naslednje štiri mesece.

Slika 6: Danilo Milovanović, *Krožišče – park*, intervencija v javni prostor (David Kovačič, Ljubljana, 2017)

Podobno poigravanje s specifikami prostorov je značilno tudi za nizozemskega umetnika Harmena de Hoopa, ki je skozi soočanje različnih logik prostora ustvarjal t. i. prostorske oksimorone. De Hoop je denimo na javnih površinah z že določeno namembnostjo v pravih razmerjih zarisoval forme športnih igrišč. Čeprav je šlo za minimalno predrugačenje prostora, so posegi bistveno vplivali na njihovo dinamiko. Po(ne)srečen primer prostorskega oksimorona, na katerega so se odzvale amsterdamske mestne oblasti, je de Hoop izvedel leta 1992, ko je na neki amsterdamski ploščadi izrisal fragment košarkarskega igrišča. Mestne oblasti so se odzvale z dopolnitvijo intervencije s ključnim, a dotlej manjkajočim elementom – košarkarskim košem (De Hoop 1992). Čeprav je bil namen občinske intervencije dodajanje funkcije igrišču, so koš napačno pozicionirali in tako še dodatno prispevali k absurdnosti prizora.

Sprva je bila podobno afirmativnega odziva mestnih oblasti deležna tudi moja intervencija v javni prostor, v okviru katere sem kot redni uporabnik ljubljanske kolesarske prometne mreže naslovil nepreglednost določenih točk, na katerih je pogosto prihajalo do trkov. Na dveh ključnih lokacijah v mestu sem na ovinkih namestil

prometna ogledala. Kmalu po postavitvi so si mestne oblasti javno pripisale zasluge za izboljšanje varnostnih razmer na eni izmed lokacij. Intervencijo iz Bleiweisovega podhoda so promovirali po uradnih občinskih kanalih. Po ugotovitvi, da je šlo za neuradno intervencijo, so ogledala odstranili z argumentom, da niso bila nameščena po predpisanih standardih. Na lokaciji so namestili nova ogledala, ki so bila v primerjavi s prejšnjimi zgolj pozicionirana nekoliko višje (glej Milovanović 2019).

Slika 7: Levo Danilo Milovanović, *Ogledalo*, intervencija v javni prostor; desno odziv Mestne občine Ljubljana (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2019)

UMETNIŠKE INTERVENCIJE V URBANO FLORO

Drevesa v urbanih prostorih lahko doživljamo kot žive skulpture, ki se nenehno spreminjajo in vplivajo na videz pokrajine. Med letoma 2017 in 2018 sem z umetniško intervencijo *Zamenjava* tematiziral tovrstne transformacije v kontekstu urbanega prostora. Za intervencijo sem izbral drevesi ob Zaloški cesti in v parku Tabor v Ljubljani, ki rasteta iz majhnih travnatih otokov, obdanih s tlakovci oziroma asfaltom. Jeseni sem obiskoval izbrani lokaciji in nabiral sveže odpadlo listje, ki sem ga nato shranil. Na desetine vreč nabranih, posušenih listov sem čez pol leta, v začetku poletja, raztresel pod isti drevesi, ki sta medtem na novo ozeleneli. Intervencija je ustvarila prizor, ki je navkljub očitnosti ustvarjenega barvnega kontrasta zahteval določeno pozornost. Suho listje se je pojavilo izven časa, ko je sicer prisotno, in je na neki način delovalo dekorativno, saj je bilo skoncentrirano na enem mestu in je zato prišlo bolj do izraza. Listje je pod drevesi vztrajalo nekaj tednov, sčasoma pa se je razpršilo po širšem območju, nakar so ga počistili komunalni uslužbenci.

Sliki 8 in 9: Danilo Milovanović, *Zamenjava*, intervencija v javni prostor (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2018)

Mestna drevesa, okrasne rastline in cvetni aranžmaji so nepogrešljiv element ureditve mesta. Zaradi svoje dekorativne funkcije je ta flora skrbno vzdrževana. Po drugi strani so samonikle rastline dojete

kot plevel, odstranjevanje katerega se šteje za vzdrževanje javnega prostora. Ta proces uničevanja in vedno novega pojavljanja »plevel« doživljam kot uprizorjen trk med kulturo in naravo. Da bi poudaril prisotnost samoniklih rastlin v urbanem okolju, sem »kultiviral« prav te rastline. Po zgledu gojenja okrasnih rastlin v estetiziranih betonskih koritih sem za namen intervencije *Kultivacija* priredil cvetlične lončke, s katerimi sem zaobjel dele arhitekture, iz katerih so se rastline prebijale na površino. Nekateri primeri so se ohranili in popolnoma integrirali v okolico. Serijo opisanih intervencij sem izvedel leta 2018 v mestnem jedru Celja (glej Milovanović 2018).

Slika 10: Danilo Milovanović, *Kultivacija*, intervencija v javni prostor (Danilo Milovanović, Celje, 2018)

Še en pojav, ki uprizarja razmerje med kulturo in naravo, so t. i. bližnjice na travnatih površinah. Lahko jih razumemo kot urbanistične napake ali kot odraz hitrega življenjskega ritma. V vsakem primeru gre za zgovorne poetične interakcije, ki nastajajo spontano, kot rezultat dolgoročnega procesa ponavljajočih se dejanj.

Leta 2016 sem na različnih lokacijah v Ljubljani ob obstoječih bližnjicah ustvaril njihova diametralna nasprotja – t. i. daljšnice. Večkrat dnevno sem prehodil pot, ki se je začela na enem koncu obstoječe bližnjice, nadaljevala v več smereh po travnati površini in končala na njenem drugem koncu (glej Milovanović 2017c). Proces nastajanja daljšnic je tako na konceptualni kot tudi praktični ravni kljuboval vsakdanjemu hitenju, ki je v mestih vedno prisotno. Viden rezultat procesa so bile potke, ki so v mestih vedno prisotne. Viden rezultat procesa so bile potke, ki so v potrošniškemu duhu ponujale možnost izbire tam, kjer je ne pričakujemo. Daljšnice je zaradi neuporabe sčasoma zarasla trava.

Slika 11: Danilo Milovanović, *Daljšnica*, intervencija v javni prostor (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2016)

VLOGA UMETNIŠKIH INTERVENCIJ ZNOTRAJ AKTUALNEGA VSAKDANA

Ne glede na vse omenjene senzacije in dinamike v povezavi z urbanim prostorom, noben izmed pojavov ni tako jasno poudaril našega odnosa do prostora, kot so ga prvi ukrepi za zavezitev virusa covid-19. Po spletu so krožili posnetki neobljudenih trgov, ulic, celo divjih živali v praznih urbanih prostorih. Kontekst, ki ga je ustvarila pandemija, je na nek način aktiviral vprašanje prostora. Naenkrat smo za ustaljene aktivnosti potrebovali veliko več osebne prostora, saj je bilo prostorsko distanciranje eden ključnih ukrepov za preprečevanje širjenja virusa. Tudi razmerje med zasebnim in javnim prostorom ni bilo nikoli tako poudarjeno kot v obdobju, ki ga je označil ključnik *#ostanidoma*. Mesta so se nenadoma prilagodila nastali situaciji, kar smo lahko videli v obliki številnih začasnih instalacij iz opozorilnih trakov, ki so obveščale o prepovedi uporabe urbanega inventarja in jo včasih celo onemogočale. Na vizualni ravni so nekateri prizori močno spominjali na sodobne prakse umetniškega interveniranja v javne prostore.

Vprašanje značaja javnega prostora je v središče javnega premisleka prišlo dokaj nepričakovano med protivladnimi demonstracijami, ki so se začele po sprostitvi spomladanskih ukrepov za omejevanje širjenja virusa. Državne oblasti so s ciljem zatiranja protestov zgradile ljubljanski Trg republike, ki je v naslednjih nekaj tednih postal sinonim boja za javni prostor in prizorišče družbeno angažiranih umetniških intervencij.

Ljudje so prihajali na prizorišče pred uradnim začetkom demonstracij, plezali čez ograje in z lastnimi telesi zasedali prostor. V nekem trenutku se je zdelo, da so umetniške geste postale del vsakdanjega življenja na Trgu republike, saj so se politično motivirani performansi in intervencije vrstili drug za drugim in zdelo se je, kot da se sredi Ljubljane oblikuje socialna skulptura oziroma nova oblika naše realnosti.

Dogodki, ki so za nami, so razkrili krhkost obstoječih sistemskih struktur in pokazali, da je vprašanje prostora vendarle relativno in da je njegova vrednost sorazmerna z njegovo uporabnostjo. V javni sferi postajajo sodobni procesi upravljanja mesta, gentrifikacija in turistifikacija čedalje vidnejši. Ljubljanska umetniška skupina *Kvadratni meter* in gibanje *Kje bomo pa jutri spali?*, ki sta nastali v kontekstu nekontroliranega in nerazumnega višanja cen nepremičnin, od začetka delovanja svoje ideje in zahteve komunicirata z gverilskimi performansi in začasnimi, vizualno zgovornimi instalacijami v javnih prostorih. Umetniške intervencije so se pri nas uveljavile kot ena izmed nepogrešljivih urbanih strategij odzivanja na aktualno realnost.

SKLEP

Sklep je zaradi prenove nedostopen.

Slika 12: Urbana prenova (Danilo Milovanović, Ljubljana, 2019)

CITIRANE REFERENCE

- BABNIK, JAKA IN MIHA COLNER 2017 *Top Location*. Ljubljana: Rosfrei Publishing.
- ČERNIGOJ, NEJC 2015 'Prek meja dobrega okusa: Zunanje oglaševanje kot vizualno onesnaženje.' *Mladina*, 27. 2. 2015. Spletni vir: <<https://www.mladina.si/164590/prek-meja-dobrega-okusa>>, 4. 6. 2020.
- DE HOOP, HARMEN 1992 'Parking lot grows basketball hoop.' Spletni vir: <<https://www.cca.qc.ca/actions/actions/parking-lot-grows-basketball-hoop>>, 26. 5. 2020.
- ENACHE, ELENA, CRISTIAN MOROZAN IN SUZANA PURICE 2012 'Visual Pollution: A New Axiological Dimension Of Marketing?' *Annals of Faculty of Economics* 1(2): 820–826.
- GABRIJAN, PINA 2017 'Vsebina krožišč v majhnih krajih je običajno v vlogi spomenika krajevne identitete.' *RTV MMC*, 2. 11. 2017. Spletni vir: <<https://www.rtvlo.si/kultura/drugo/vsebina-krozisc-v-majhnih-krajih-je-obicajno-v-vlogi-spomenika-krajevne-identitete/436736>>, 1. 6. 2020.
- HARVEY, DAVID 2012 *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- MILOVANOVIĆ, DANILO 2019 'TOP.' Spletni vir: <<https://aksioma.org/sl/top>>, 28. 5. 2020.
- LEFEBVRE, HENRI 2013 *Produkcija prostora*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- PETKOVŠEK, JANEZ 2017 'MOL ukinja svoja parkirišča, dopušča pa zasebna.' Delo, 12. 10. 2017. Spletni vir: <<https://www.delo.si/novice/ljubljana/mol-ukinja-svoja-parkirisca-dopusca-pa-zasebna.html>>, 6. 6. 2020.
- PLANT, SADIE 1992 *The Most Radical Gesture*. London in New York: Routledge.
- PLOŠTAJNER, KLEMEN 2015 'Neoliberalizem in njegove manifestacije v mestu.' *Teorija in praksa* 53(3): 478–486.
- POPOSKI, ZORAN 2011 'Spaces of Democracy: Art, Politics, and Artivism in the Post-socialist City.' *Studia Politica: Art and Politics in (Post)Communism. Romanian Political Science Review* 11(4): 713–723.
- SAVEL, JANELLE 2014 'Vibrant Duck Tape Installations.' *Trendhunter*, 10. 2. 2014. Spletni vir: <<https://www.trendhunter.com/trends/marlon-de-azambuja>>, 1. 6. 2020.
- SEILER, JORDAN 2010 'Epos 257 Crew-Unauthorized Appropriation of Public Space.' *Public Ad Campaign*, 6. 12. 2010. Spletni vir: <<http://daily.publicadcampaign.com/2010/12/epos-257-crew-unauthorized.html?m=0>>, 29. 5. 2020.
- URSPRUNG, PHILIP 2011 *Laurie Anderson, Trisha Brown, Gordon Matta-Clark: Pioneers of the Downtown Scene, New York 1970s*. Munich: Prestel Publishing.
- WILLETT, JOHN 1984 'Back to the Dream City: The Current Interest in Public Art.' V: *Art within Reach*. Peter Townsend, ur. London: Thames and Hudson. Str. 6–13.

VIDEOPOSNETKI

EPOS 257 2010 '50 Square Meters of the Public Space.' Spletni vir: <<https://www.youtube.com/watch?v=HCDy0oAVNkI>>, 28. 5. 2020.

MILOVANOVIĆ, DANILO 2017a 'Intreeder.' Spletni vir: <<http://www.e-arhiv.org/diva/index.php?opt=work&id=1363>>, 28. 5. 2020.

MILOVANOVIĆ, DANILO 2017b 'Roundabout Park.' Spletni vir: <<http://www.e-arhiv.org/diva/index.php?opt=work&id=1367>>, 28. 5. 2020.

MILOVANOVIĆ, DANILO 2017c 'Longcut.' Spletni vir: <<http://www.e-arhiv.org/diva/index.php?opt=work&id=1366>>, 28. 5. 2020.

MILOVANOVIĆ, DANILO 2018 'Cultivation.' Spletni vir: <<http://www.e-arhiv.org/diva/index.php?opt=work&id=1374>>, 28. 5. 2020.

MILOVANOVIĆ, DANILO 2019 'Učinek ogledala.' Spletni vir: <<https://vimeo.com/364532885>>, 28. 5. 2020.

TURNER, VLADIMÍR 2014 'PARCEL / Site-specific Installation.' Spletni vir: <<https://vimeo.com/115198569>>, 28. 5. 2020.

IZVLEČEK

Prispevek obravnava razmerje med načeli upravljanja urbanih prostorov in umetniškimi posegi vanje. Na podlagi primerov relevantnih umetniških praks se loteva tako politično aktualnih kot tudi poetičnih fenomenov. Skozi kombiniranje osebnih doživetij in premišljevanja mestnega prostora avtor na podlagi opisov številnih umetniških posegov orisuje sodobne produkcije urbanih prostorov. V nadaljevanju na lokalni ravni reflektira sodobne dinamike, ki v času vzpostavljanja »nove realnosti« prinašajo drugačne vpoglede v razmerje med mestom in njegovimi prebivalci.

Ključne besede: umetniške intervencije, mesto, urbani prostor, javni prostor

O AVTORJU

Danilo Milovanović, magister slikarstva, danilomilovanovic@hotmail.com